

Б.И. Карипбаев^{1*}, М.М. Манасова¹, С.С. Аубакирова²

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан
² «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Павлодар, Қазақстан
(E-mail: karipbaev@mail.ru; sayabek-mira@mail.ru; aubakur@mail.ru)

XIX-XX ғасырлардағы постклассикалық философия: жаңа пәндік мағыналарды іздеу

Мақалада XIX-XX ғасырлардағы постклассикалық философияның негізгі бағыттары талданған, осындай философиялық дискурстың өзіндік ерекшелігін анықтауға тырысқан. Сонымен бірге мақалада философияның осы кезеңіне жүйелі көзқарас ұсынылған, яғни постклассикалық философия философияның классикалық кезеңінің жетістіктерін жоққа шығармайды деген идея дамиды. Постклассикалық философия, авторлардың пікірінше, шамадан тыс рационализм мен логоцентризмнен бас тартып, классикалық философияның объективті көкжиегін кеңейтеді.

Кілт сөздер: философия, пән, өмір, ерік, мәдениет, сезімдер, эмоциялар, постклассикалық дискурс, объект, субъект.

Kipicne

Жаңа заманда адам санасының күшіне, қадір-қасиетіне шексіз дерлік сенімге негізделген ерекше типтегі мәдениет пайда болды және дамыды.

Алайда, XIX ғасырдың ортасына қарай бұл мәдениеттің теориялық негізін құраған классикалық философия іс жүзінде өзінің мән-мағынасын сарқып, шарықтау шегіне келе бастады.

Өмірдің көптеген салаларына әсер ететін күрделі үдерістерге келетін болсақ, әдетте, бұл үдерістердің пайда болу себептері негізінен көп факторлы сипатта болады. Бір ғана себепті бөліп алып, өзгеріс фактісін түсіндіру мүмкін емес. Жоғарыда айтылғандар философияның классикалықтан постклассикалыққа ауысуына толығымен қатысты.

Зерттеушілер көбінесе XIX ғасырда Еуропада болған сыртқы әлеуметтік-саяси жағдайларға назар аударады. Біріншіден, бұл Наполеон соғыстарымен байланысты еуропалық континенттің картасын қайта сызу. Кішкентай жаулап алушы монархтарды бірінен соң бірі тақтан түсіріп, жаңа саяси жүйе мен азаматтық тәртіп орнатты. XIX ғасыр Франция үшін үздіксіз революциялар кезеңі болып табылады. Екіншіден, бұл компенсаторлық себептермен туындаған Германиядағы өнеркәсіптің қарқынды дамуы, өйткені Германия кеш бірігуіне байланысты колонияларды бөлуге қатысуға үлгермеді, ол үшін немістер француздар мен британдықтарға қатты ренжіді және оларды ішкі экономика тұрғысынан асып түсуге тырысты. Үшіншіден, бұл Италияның «Рисорджименто» деп аталатын ұлттық болмысының оянуы. Төртіншіден, бұл Қырым соғысында Ұлыбританияның Ресейге қарсы әскери күштерін жұмылдыру. Бесіншіден, бұл бірқатар Шығыс Еуропа елдерінің (Грекия, Балқан және т.б.) тәуелсіздік алуына әкелген империялардың ыдырауының жалпы үрдісі. Алтыншыдан, өнеркәсіптің өсуіне және оның экономиканың негізгі негізіне айналуына байланысты жұмысшы табының (пролетариаттың) әлеуметтік және саяси ықпалының күшеюі.

Еуропалық империялардың саяси күйреу үдерісі, бір жағынан, дәстүрлі негіздердің құлдырауы ретінде қабылданды, екінші жағынан, көптеген елдердің өзіндік ұлттық ерекшелігін өмірге әкелді. Біртектілік біртіндеп әртүрлілікпен алмастырылды. Жаңа тәртіп, жаңа тіл, жаңа концептуалды аппаратты түсіну, негіздеу және сипаттау қажет болды. Дәл осы талап постклассикалық философияның пайда болуына түрткі болды.

Осылайша, постклассикалық философия парадигмасының пайда болуының тікелей себебін сол кездегі қоғамдық-саяси практика деп санауға болады. Алайда тарихты материалистік тұрғыдан түсіндіру рухында мұндай түсіндіру толығымен жеткіліксіз. Осы қоғамдық-саяси сілкіністердің барлығы неліктен болды деген сұрақты қоюға болады. Оларға не себеп болды?

* Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: karipbaev@mail.ru

Мәселеге басқаша қарауға болады және керісінше, әлеуметтік-саяси өзгерістерді элитаның ойлауында болған революцияның салдары деп қарауға болады. Дегенмен, бұл жерде де сұрақ туындайды: бұл төңкеріске не себеп болды?

Зерттеу әдіснамасы

Философияның қалыптасу кезеңдерінің бірін зерттеу міндетті түрде тарихи-философиялық талдау әдістемесін қолдануды қамтиды. Постклассикалық философияның өзін біз өзінің тарихи уақытына сәйкес келетін мәтіндер арқылы зерттейміз. Осыған байланысты біз герменевтикалық эпистемология технологияларын басшылыққа алдық. Ұқсас әдіснамалық симбиоз философияның осы кезеңінің өзіндік ерекшелігі мен өзіндік ерекшелігін көрсететін бірқатар нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Көрнекті тарихтанушы Вальтер Шубарт [1] атап өткендей, тарихи процестің шынайы себептері туралы тек болжауға болады, өйткені олар метафизикалық сипатқа ие, біздің түсінуімізге қолжетімсіз. Маркске ілесе отырып, тарихи дамудың қайнар көзін таптық күрестен көруге болады немесе Ницше сияқты, тарих жеке ерік-жігердің олардың билікке деген ерік-жігерін бекітетін үзіліссіз күресінің нәтижесінде өзгереді деп сенуге болады. Бірақ бұл постклассикалық философтардың көрінісі. Мысалы, Гегель сияқты классикалық философтар, тарих — бұл әрдайым тезис, антитезис және синтез сияқты триадикалық түрде жүретін әлемдік рухтың потенциалын ашу деп санайды [2]. Егер гегельдік көзқарас ескерілсе, постклассикалық философия классикалық философияның антитезасы ретінде пайда болды деп айтуға болады, ол тезис болды және ХХІ ғасырда синтездің басталуын күтуге болады. Ішінара, бұл болжам классикалық және постклассикалық философиялардың зияткерлік стратегияларын біріктіретін «рационалдылықтың икемді формалары» деп аталатын заманауи ғылыми үдеріспен расталады.

Постклассикалық философия парадигмасының пайда болуының саяси және метатарихи себептерінен басқа, таза мәдени себептерді бөліп көрсетуге болады. Өйткені, Еуропаның Шығысты белсенді отарлауы екі жақтың да мәдени тәжірибесін игеруге әкелді.

XIX ғасырда Еуропа алғаш рет Шығысты мәдени дәстүрдің байлығы, олардың мағыналарының тереңдігі мен өзіндік ерекшелігі тұрғысынан Еуропадан еш кем түспейтін ерекше құбылыс ретінде ашады. Егер бұрын Еуропа өзінің саяси, экономикалық және мәдени күшіне ие болса, онда XIX ғасырда ол мәдени үстемдікке монополиядан бас тартты. Оның үстіне Шығыстың экзотикалық мәдениеті көптеген білімді еуропалықтарға өздерінікінен әлдеқайда көне болып көрінеді. Сол дәуірдегі ойшылдардың назары, нағыз даналықты іздеп шығыс мәдениетіне ауды. Шопенгауэр өз ілімін ежелгі үнділік упанишадтар негізінде тұжырымдайтынын ашық айтса, Ницше буддизмнің ең интеллектуалды дін екенін және адамның өз ұмтылыстарын жоғары рухпен бағыттау керек екенін айтады. Шығыс пен Батыс мәдениеттерінің өзара әрекеттесуі Еуропадағы философиялық ойдың мазмұнын ғана емес, формасын да өзгертті.

Постклассикалық философияның пайда болуы ерекше құбылыс емес екенін атап өткен жөн. Мұны нақты ғылымдар саласынан да, өнерден де, діннен де байқауға болады. Постклассикалық парадигма құбылыстарының классикалық мәдени парадигманың дәстүрлі құбылыстарына сыни қарама-қайшылығы тосыннан гөрі, симптом болып табылады. Ең алдымен, бұл симптом бұрынғы принциптердің дағдарысын көрсетеді. Ескі мағыналар таусылды, жаңалары әлі орныққан жоқ. Өтпелі, тұрақсыздық уақыт аралығы жағдайында постклассикалық философия өткен шақ пен болашақты байланыстыратын бағдар мен көпірге айналды.

Бұл бағдардың негізгі белгісі оның ғылымға қарсы бағыттылығы болып табылады. Постклассикалық философия мәдениеттің құндылық негіздерін, соның ішінде бұрын дәстүрлі философиялық рефлексия саласына енбеген объектілерді кеңейте отырып, ғылыми білімнің бұрынғы мәртебесінен бас тартады. Бұл жағдайда постклассикалық философтар ізашарлар болғандықтан, бұл нысандарда нақты және қатаң тұжырымдамалық белгілер жоқ, олар жартылай поэтикалық, жартылай метафоралық номинацияларды алады, мысалы: ерік, өмір, серпін, бас тарту және т.б.

Постклассикалық философтардың антисцентизмі, ең алдымен, адамды таза алыпсатарлық тұрғыдан қарастырған идеалистік метафизиканың контекстін жоюға және оның өмірлік көріністерінің барлық салаларын ескере отырып, тұтас адамнан шыққан нақты антропология позициясында тұруға деген ұмтылысында көрінді. Постклассикалық бағыттағы әртүрлі философтар үшін бұл әртүрлі тұжырымдамалық бейнені алады. Мысалы, Кьеркегор [3] адам болмысының бірегейлігі туралы жазады; Маркс [4] — қоғамдық қатынастардың күрделі ансамблі ретінде түсінілетін адамның іргелі

тарихи-әлеуметтік таптық қатынасы туралы; Фрейд [5] адамның болмысын нәпсіқұмарлық пен қалаушы болмыс ретінде қарапайым өміршендік тұрғысынан талдайды.

Антропологиялық дискурстың ерекшелігі қандай аспектке ие болса да, ол таза өмірге, әлеуметтік қосылуға немесе жыныстық инстинкттерге жүгінсе де, олардың барлығын әлемнің табиғатын, мәні мен заңдылықтарын түсінудің дәстүрлі тәсілдеріне сыни көзқарас біріктіретінін түсіну керек.

Постклассикалық философия ойшылдарының еңбектерінің жаңашылдығының әсерлі болғаны соншалықты, көп ұзамай олардың есімдері төңірегінде тұтас мектептер қалыптаса бастады. Осылайша, Фрейд ресми түрде психоанализ мектебінің, ал Гуссерль феноменологияның жетекшісі болды. Бейресми көшбасшылар Пирс (прагматизм) және Ницше (өмір философиясы) болды.

Постклассикалық парадигмада философияның эпистемологиялық көзқарасының объективті өзгеруіне қарамастан, жаңа философия классикалық философияның бұрынғы түрлерін толығымен ығыстырып тастады деп санау қате болар еді. Керісінше, философияның өрісінің кеңеюіне жол ашылды. Классиктердің гегемониясы постклассиктердің бәсекесіне жол берді. Сондықтан, XX ғасырда нигилизм аксиологиясы мен конструктивизмнің, радикализм мен ойлау консерватизмі арасында қарқынды ғылыми және философиялық қайшылық болды.

Дәлірек айтсақ, постклассикалық философияға қарсы реакция XIX ғасырда пайда болды. Сөйтіп, «Кантқа оралу» ұранымен неокантшылдық, «Гегельге оралу» ұранымен неогегельшілдік қалыптасты.

Постклассикалық философия парадигмасының пайда болу себептері тақырыбына қайта оралсақ, олардың бірнешеуі болды және олар жағдайлардың өзіндік желісін құрады деп айта аламыз. Яғни, бұл жағдайда бір себеп сөзсіз нәтижеге әкелетін кезде тікелей типті анықтау туралы айту мүмкін емес. Сол кездегі әлеуметтік, саяси, мәдени контекстер түбегейлі жаңа типтегі ойлаудың пайда болуына жағдай жасайтын бірқатар алғышарттар жасады деп айту дұрысырақ.

Қалай болғанда да, постклассикалық философия дағдарыс дәуірінде дағдарысқа реакция ретінде пайда болды, сондықтан оны «дағдарыс философиясы» деп атасақ, артық айтқандық болмас. Постклассикалық философия осылайша 2 кезеңге бөлінді: дәстүрлі философияны түбегейлі сынау сәті және жаңа концепциялардың позитивті жасалу сәті.

Нәтижелер мен оларды талқылау

Постклассикалық философияның қазіргі заман үшін маңыздылығын асыра бағалау мүмкін емес. Постклассикалық философия қазіргі заманның келбетін анықтап, оның сыртқы және ішкі қайшылықтарынан мәдениет пен өркениеттің қарқынды дамуына серпін ала отырып, болашақтың контурын белгілеуді жалғастыруда деп айтуға болады.

Постклассикалық философияның негізгі семантикалық ерекшелігі ойлаудан праксиске көшу болғандықтан, оның әсері тек академиялық, ғылыми және білім беру салаларынан әлдеқайда асып түсті. Постклассикалық философияның ойлау стратегиялары қоғамдық сананың ең маңызды салаларында материалдық іске асатын идеологиялық саяси, идеологиялық, көркемдік, нео-діни көзқарастарға айналды.

Егер саясат туралы және идеология туралы кеңірек айтатын болсақ, Маркс пен Ницше сияқты постклассикалық парадигманың екі философын еске түсірмеске болмайды.

Маркс ілімі кеңестік идеологияның негізін құрап, бір ғасырға жуық уақыт бойы КСРО сияқты алып мемлекеттік құрылымның қоғамдық-саяси даму векторын айқындап берді.

Марксизмнің пайда болуы мен қалыптасуында әрдайым анықтаушы факторлардың өзара ауысуының диалектикалық процесі болды: бір жағынан, марксизмнің өзі дәуірдің табиғи салдары ретінде пайда болды, екінші жағынан, марксизм бір сәттен бастап дәуірге белсенді әсер ете бастады және тіпті оны негізгі контексте анықтай бастады.

Егер Маркстің ойлау жаңашылдығы туралы айтатын болсақ, ең алдымен оның философияның әлеуметтік функциясы мен рөлін түбегейлі қайта қарастыруды атап өткен жөн. Дүниеге пассивті көзқараспен қарау дәстүрін жоққа шығаратын және оны революциялық түрлендіру қажеттілігін растайтын нақты тұжырымды Маркс ұсынған. Маркс «Фейербах туралы тезистер» деген мақаласында: «Философтар дүниені тек түрліше түсіндірді, бірақ мәселе оны өзгертуде», — деп жазады [4; 77].

Маркстің философиясы диалектикалық және тарихи материализм принциптерін біріктіреді. Бұл принциптер классикалық философия аясында тұжырымдалған, бірақ бұл принциптерді адам қызметіне тікелей тәуелді еткен Маркс болды.

Гегельдің идеалистік диалектикасы, атеизм Құдайының зайырлы, философиялық-спекулятивті нұсқасы болып табылатын Абсолют, әлемдік Рух ұғымдарын, тарихтың пәні ретінде мойындады, Маркс материалистік позицияны ұстана отырып, антагонизмі тарихи процестің дамуының қозғаушы күшін тудыратын тарихтың шынайы субъектісі ретінде әлеуметтік таптарды анықтады.

Марксизмнің өзі, кез келген метатеория сияқты, әмбебаптылықты талап еткеніне қарамастан, іс жүзінде марксистік ережелердің заңдылығы капиталистік қоғамдардың әлеуметтік кеңістігімен шектеледі. Маркстің пікірінше, әлеуметтік таптар арасындағы күрес экономикалық игіліктерге ие болу үшін жүреді және олардың қоғамдағы таралуы өндірістік қатынастарды анықтайтын өндірістің басым әдісін қамтамасыз етеді. Марксизмнің «өндіріс әдісі», «өндірістік қатынастар», «қосымша құн» және т.б. сияқты орталық категорияларын негізгі экономикалық негіз ретінде материалдық өндіріс орын алатын қоғамдар мен мәдениеттерге ғана қолдануға болатындығы түсінікті. Алайда, қазіргі этнографиялық ғылымдарды зерттеу, экономика түбегейлі басқа негіздерде ұйымдастырылған мәдениеттер бар екенін көрсетеді, сондықтан марксистік теория тек осы қоғамдардың ерекшелігін сипаттау үшін ғана емес, сонымен қатар олардың заңдылықтарын анықтау үшін де маңызды бола бермейді.

Соған қарамастан, капитализм негізгі әлеуметтік және саяси идеология ретінде Жаңа заманнан бастап еуропалық дүниетанымның астарлы негізіне айналды, ал XIX ғасырда отарлау кезінде басқа елдерге де енді. Сондықтан XX ғасырдың басында капитализм халықаралық идеология болды және соған сәйкес капитализмнің сыни көрінісі және оған реакция болған марксизм де біртұтас ұлттың шегінен шығатын сипатқа ие болды.

Марксизм ницшеандық және фрейдизммен қатар дәстүрлі түрде «күдік теорияларына» жатады. Олардың барлығы адам өмірінің феноменальды өлшемінің шынайы негізін ашады. Маркс, атап айтқанда, бұрынғы философиядан үстем таптардың жасырын мүддесін көрді. Классикалық философия буржуазиялық идеологиямен айналыса отырып, тұрақты жағдайды қамтамасыз ететін концепцияларды, қазіргі қоғамдық-саяси жүйенің қауіпсіздігін қорғайтын және қорғайтын тұжырымдамаларды жасады. Неміс философиясының классиктері Кант пен Гегель адал монархистер болғанын және мемлекет мүддесін әрқашан жеке адамның мүддесінен жоғары қойғанын айтпай кетуге болмас.

Маркс идеяларының революциялық сипаты олардың дәстүрлі буржуазиялық идеологияның езгісіне ұшыраған жұмысшы табының өзіндік санасын босатуға бағытталғандығынан көрінді. Маркс идеалдар, құндылықтар мен мақсаттар адамдардан бөлек болмайды, бірақ оларды үздіксіз тарихи тәжірибе барысында адамдар белсенді түрде жасайды деп, нақты және дәйекті бағдарлама тұжырымдады. Сондықтан Маркс практиканы шындықтың өлшемі деп санады.

Ақиқаттың мәнін түсінудегі мұндай төңкеріс бұқараның қоғамдық санасында төңкеріс туғызды. Бұдан былай олар қолданыстағы талаптарға бағынудың және қалыптасқан тәртіпті сақтаудың мағынасын көрмеді. Марксизм дүниетанымның жаңа түрін, нигилистік конструктивизмді бекітті. Шындық жоқ, бірақ оны өзіміз жасаймыз.

Марксизм философиясы аясында жасалған дәл осы идеологиялық жағдай КСРО деп аталатын үлкен әлеуметтік жобаны құрудың жетекші орнына айналды. Тарихи әділеттілік үшін КСРО шын мәнінде әлемдік капитализмге нағыз идеологиялық баламаға айналғанын атап өткен жөн.

Маркстің постклассикалық философиясының тарихи маңызы және біздің қазіргі заманымыз үшін маңызы осындай. Өйткені, қоғамдағы қазіргі уақыттағы жағдайды зерттеушілер әлі күнге дейін «посткеңестік» деп тұжырымдайды. Бұл қазіргі қоғамдық сананың семантикасы мен аксиологиясы негізінен кеңестік мұраның инерциясына сай қызмет ететінін білдіреді.

Постклассикалық философияның XX ғасыр тарихына әсер етуінің тағы бір мысалы Ницше тұжырымдаған Асқақ адам идеясын атауға болады [5; 74]. Ол фашизмнің идеологиялық негіздемесі болды, капитализм мен социализммен қатар, өткен ғасырдың саяси күштерінің күресінде әлемдік дамудың үш негізгі бағдарламасының бірін құрады. Маркс сияқты Ницше де өте сыншыл және революцияшыл болды. Бірақ оның сыны мен революциясы (идеологиялық) Маркстікінен әлдеқайда радикалды болды. Ницше Маркстің ұжымшылдық бағытына өзінің шектен шыққан индивидуализм позициясымен қайшы келді.

Маркс Гегельдің тікелей ізбасары бола отырып, тіпті оның диалектикасын материалистік тұрғыда түсіндіре отырып, табиғи және әлеуметтік процестердің объективті заңдылықтарының бар екенін мойындады. Ницше өзін ешкімнің шәкірті деп санамай, кез келген философиялық дәстүрге қарсы шығып, тарихта кез келген заңдардың қолданылуын жоққа шығарды. Ницшенің пікірінше,

болмыстағы барлық нәрсе құндылықтармен анықталады, ал адам өзінің ерікті шешімімен құндылықтарды жасайды. Ницше — рухтың волонтаристі. Ол Гегель сияқты Әлемдік рух немесе Маркс сияқты әлеуметтік таптың мүдделері болсын, кез келген жоғарғы күштердің әрекетін мойындамайды.

Ницшенің ақыл-ой ұмтылысының түбегейлі иррационализмі фашизм идеологтарының оның мұрасына бет бұруының басты себептерінің біріне айналды. Фашизмнің антимодернистік неомифологиялық идеология болғанын түсіну маңызды.

Фашизм, ғылыми-техникалық прогреске сенуге негізделген социализмнен айырмашылығы және утилитарлық целерационалдылыққа негізделген капитализмнен айырмашылығы, кейіпкердің сезімтал гипертрофиялық табынуына негізделген. Фашисттер өздерінің идеологиясын негіздеу үшін бұқараға экстатикалық шабыттандыратын әсерін тигізген скандинавиялық мифтердің мазмұнына жүгінді.

Марксизм идеализмнің елесін жоққа шығаратын философия болса, ницшеандық оны жасаушының ой-санасының поэтикалық көңіл-күйінің арқасында жаңа елес, жаңа миф — нәсілдік эксклюзивтілік мифі, қан мен генетикалық сәйкестендіруге негізделген тарихи және мәдени артықшылық мифін ұсынды. Фашизмдегі таза арий бейнесі Ницшенің «акқұба аң» бейнесінен алынып тасталған. Ал Ницшенің Асқақ адам идеясы шала адам шала ұлт идеяларын нәсілшілдік-евгендік насихаттаудың бастау нүктесі болды.

Ницше философиясының әсер ету ауқымы тек өнерге (әдебиетке, кескіндемеге) және дінге ғана емес, саясатқа да, жалпы мәдениетке де қатысты. Марксизм философиясына қатысты да дәл осылай айту әділетті.

Бұл әсердің салдары тек жағымды емес. Бүгінде біз коммунизмнің «шығындарының» қасіретін, сталиндік қуғын-сүргінді, фашистік концлагерьлердің рақымсыздығын, Холокостты, державалар үкіметтерінің ресми мақұлдауымен тұтқындарға жүргізілген адами қасиеттерге қайшы келетін тәжірибелерді жақсы білеміз.

Маркстің сөзін тілге ала кетсек, сананы тек болмыс анықтамайды, кейде сана да болмысты анықтайды. Постклассикалық философияның сыни әлеуеті бірқатар ойшылдардың таза теориялық және интеллектуалдық көзқарасы бола отырып, оның іске асу деңгейінде көптеген қатыгездіктер мен адамзатқа қарсы қылмыстарды заңдастырған гуманистік идеологиялардың нигилизміне айналды.

Сондықтан постклассикалық философияның қазіргі заман үшін маңызын түсіне отырып, оның өте екіұшты сипатын тануға тура келеді. Бір жағынан, адам рухының ойлау мен өзін-өзі көрсетудің түбегейлі әртүрлі нысандары саласына серпіліс туралы айтпау мүмкін емес. Мұны суретшілердің постклассикалық философияның идеяларын шабыттандыруы мен қабылдауы нәтижесінде пайда болған өнердегі эксперименталды үрдістердің алуан түрлілігі дәлелдейді. Бұған техникалық ғылымдардағы таңғаларлық серпілістер, жаһанданушы әлемнің жедел ақпараттандыруы мен кибернетизациясы дәлел. Екінші жағынан, постклассикалық философия дәстүрлі болмыстың академиялық режимдерінің шеңберінен шығып, түбегейлі философиялық емес және философиядан тыс салаларға (саясат, идеология, экономика, дін) батыл түрде енді және бұл салдарсыз өтті деп айтуға болмайды, бүкіл адамзат үшін және зиянды салдарымен тарихта қалды.

Бір ғасыр бұрынғы оқиғаларға көз жүгіртіп, тарихи тұғырымыздың биігінен баға беру мүмкіндігіне ие бола отырып, бүгінгі күннің өзінде түпкілікті үкім шығарудың мүмкін еместігін мойындауға тура келеді. Біріншіден, біз XX ғасырдағы негізгі оқиғалардың нәтижесі болғанымыздықтан, біздің болмысымызды, мейлі ұжымдық, мейлі жеке болсын, оларсыз елестету мүмкін емес. Екіншіден, біз әлі де бар болғандықтан, постклассикалық философия парадигмасында ойлаймыз және әрекет етеміз.

Постклассикалық философия туралы айтатын болсақ, бұл шартты номинация екенін әрқашан есте ұстауымыз керек, өйткені постклассикалық санатқа жатқызылған авторлардың ілімдерінің өзіндік ерекшелігі соншалықты, оларды біртұтас жіктеу маңызды болып көрінеді. Сонымен қатар, постклассикалық философияның негізінде жатқан бірқатар теориялық ұстанымдарды кейбір классикалық авторлар айтқан, сондықтан философиялық классиктерге мұқият қарасаңыз, постклассикалық философияның бірқатар ерекше белгілерін табуға болады.

Осы ескертпелерді ескере отырып, постклассикалық философияның негізгі белгілерін бөліп алып, оларды келесі тармақтарға тұжырымдауға болады:

– Постклассикалық парадигмада классикалық парадигмада үстемдік еткен рационализмнің дүниетанымдық ұстанымы, әлемнің түбегейлі рационалдылығы мен танымдылығын дәлелдеген

көзқарас, иррационализммен алмастырылып, адам ақыл-ойының әлсіздігін ашып, оның жеткіліксіздігін талап етті. Иррационалды көзқарас ақыл мен шындықтың изоморфизмін жояды, бұл адамның ақиқатты тани алмайтындығын, тек оған өзінің өлшемді қасиеттерін әкелетінін атап өтті.

– Мазмұнды қарастырудың фокусы оның сипатын объективтіктен субъективтіге өзгертеді. Ақиқат енді бәріне объективті нәрсе ретінде қарастырылмайды. Ол өзінің жалпы күшін жоғалтады. Бұдан былай ақиқат субъекті иемденетін немесе тудыратын нәрсе ретінде субъективтілік тұрғысынан сипатталады.

– Шындықты түсіну жолында абсолютизмнің инсталляциясы релятивизмге орын береді. Шындық салыстырмалы деп жарияланады (қанша адам болса, сонша шындық). Әмбебаптылық дәстүрі барлық нәрсе бір әмбебап негізге түскен кезде бұзылады.

– Детерминизм принципі қайта қарастырылды. Оған ықтималдық коннотациялары енді. Егер классикалық философияда өзіндік себептілік тек адамға ғана танылса, постклассикалық философияда бұл қасиет табиғи әлемге ауысады. Философтар сыртқы дүниенің кейбір процестері ешқандай сыртқы себептерден туындамай, өздігінен жүретінін мойындайды. Детерминизмді қайта қарастыру аясында алғаш рет «кездейсоқтық» категориясы пайда болды, ол мағынасы жағынан тек «себеп-салдарлық» категориясына (себеп-салдар байланыстары) ғана емес, «қажеттілік» категориясына да қарсы тұрды.

– Постклассикалық парадигмада өнер құрылымның эталонына айналады. Бұл қайта бағдарлау негізгі ғылыми талаптар ретінде бірізділік пен жүйеліліктен бас тартумен сипатталады. Постклассикалық философия автордың субъективтілігінің іргелі еркіндігінің сәті ретінде, сонымен қатар логикалық ойлау шеңберінен шығатын ақиқат табиғатының көрсеткіші ретінде өз ішіндегі ойдың кейбір шешілмейтіндігін мойындайды.

– физикалық және рухани дүниелер арасындағы ұқсастықтарды салудың заңсыздығын бекіту. Бұл бөліну сызығы табиғат пен мәдениетке де қатысты. Осы тыйымнан табиғи процестердің қарапайым принциптерге дейін қысқартылғаны сияқты адам мен адам құбылыстарының күрделілігінің қарапайым құрамдас бөліктерге келтірілмейтіндігі принципі туындайды. Жеке адам үшін және жалпы қоғам үшін есептелмейтін және болжауға болмайтын өмірлік көріністердің стихиялылығы танылады. Адам түбегейлі еркін тіршілік иесі болғандықтан, ол өз таңдауын әр уақытта әртүрлі жасай алады, осылайша кез келген заңдылықты анықтау мүмкіндігін жояды.

– гуманитарлық білімнің жаратылыстану ғылымдарынан аксиологиялық басымдылығы, адам табиғатының нақты, физикалық процестерін танудың салдары ретінде. Міне, «табиғат туралы ғылымдар» мен «рух туралы ғылымдар» арасындағы түбегейлі айырмашылықтар соңғысына артықшылық береді. Постклассикалық парадигма аясындағы гуманитарлық ғылымдар енді «шала ғылым» ретінде қабылданбайды. Ол өзінің зерттеуінің нақты пәндік өрісін сипаттайды, сонымен қатар өзінің жеке құралдарын жасайды. Кейіннен жаратылыстану пәндері адам туралы ғылымдардан табиғатты зерттеу әдістерін ала отырып, гуманизациялана бастайды.

– Тарих ғылымдарында адамзат өркениетінің дамуын әмбебап түсінуден әртүрлі мәдениеттерді өзіндік ерекше даралығы бар, өзіндік формациялар ретінде түсінуге көшу жүріп жатыр. Бұл этнографиялық және тарихи зерттеулерді сипаттайтын жаңа сөздіктердің жасалуына әкеледі. Еуропалық мәдениет басқа мәдениеттерді бағалаудың өлшемі мен стандарты болудан қалып барады. Тарих ішіндегі мәдени процестерді түсіндірудің жаңа үлгілері пайда болуда. Олар оптиканың өзгеруімен, техникалық материалдық даму деңгейіне қарамастан барлық мәдениеттер тарихи процестің тең субъектілері екенін мойындауымен ерекшеленеді.

– Әлеуметтік дүниетанымның сипаты өзгеруде. Прогреске деген сөзсіз сенім Шопенгауэр жағдайында пессимизм тұлғасында немесе Ницше жағдайында тарихты түсінудің синусоидалы сипатына негізделген балама көзқарас тұрғысынан қарсы тұрушыларды табады. Тарих бейсыздықты қозғалады — бұл постклассикалық философияның тұжырымдарының бірі. Адамзаттың тарихи қозғалысын қарапайым формалардан күрделіге көшу ретінде қарастыру дұрыс емес. Ол жаңа қасиеттер мен сапаларды тудыратын бір күйден екінші күйге өзара ауысудың бай диалектикасына ие.

– Философия болмысының институционалдық жолын плюрализациялау тенденциясын күшейту. Әр түрлі ағымдарды бір мектепке біріктіруге деген классикалық ұмтылыс ұқсастықтардан гөрі айырмашылықтар сәтін баса көрсете отырып, басқа бір сәтті радикалдандыруға постклассикалық ниетпен ауыстырылады. Постклассикалық парадигманың көптеген авторлары «философия» терминінен бас тартып, оны ескірген және жарамсыз деп санайды.

– Көне мұралар мен классикалық үлгілерге деген көзқарас айқын иронияға айналады. Бұрынғы құрмет пен қадір-қасиеттің ізі қалған жоқ. Мысалы, Ницше философия классиктерін (Сократ, Платон) жоғары ақиқаттың жоқтығын мойындауға батылы жетпеген өтірікшілер мен алдамшылар ретінде қаралайды, ал Шопенгауэр еуропалық авторларға жүгінуден түбегейлі алшақтап, назарын Ежелгі Шығыс метафизикасы идеяларының корпусына аударады. Постклассикалық философтардың ізашарларына деген жалпы сыншыл және ирониялық қатынасы соңғыларының пайымдауларының категориялық болуына байланысты. Постклассикалық философияда ойлаудың табиғаты басым түрде нұсқалық сипатқа ие болып, әртүрлі көзқарастарға, әртүрлі балама амалдардың болуына мүмкіндік береді.

– Танымның жалпы прагматикалық алғышарттарын белгілеу. Классикалық мәдениетте білім өз алдына құндылық ретінде қарастырылды. Постклассикалық мәдениетте білім жеке, толығымен өзіндік мақсаттарға жету құралы ретінде зерттелген. Адам білім үшін емес, өзінің өмірлік іс-әрекетін анағұрлым табысты жүзеге асыру үшін (прагматизм), өзінің инстинктивтік түрткілерін қанағаттандыру үшін (психоанализ), өз ерік-жігерін жүзеге асыру үшін (өмір философиясы) таниды.

– Жаңа пәндік ғылыми және философиялық саланың пайда болуы. Пәнаралық зерттеулердің алғышарттарын белгілеу. Техника философиясы, ғылым философиясы сияқты ойдың түбегейлі жаңа бағыттарының пайда болуы.

– Әдістемелік және кең эпистемологиялық төзімділік. Нақтылықтың, деректіліктің қатаң критерийлері анық емес. Дәлелдемелер тілі көркемдік әдістер мен тәсілдерді қолданады. Онда тек ой ғана емес, зерттеушінің сезімі де айқын көрінеді. Мұндай толерантты көзқарас диалогизм принципін белгілейді. Әр түрлі мектептер мен тұжырымдамалар ашық қарама-қайшылыққа енбейді, бірақ мүмкіндігінше бір-бірін түсінуге немесе толықтыруға тырысады.

– Гиперантропоцентризм. Құдай, Табиғат немесе Тарих болсын, кез келген трансұлғалық күштердің бар екенін мойындаған Жаңа дәуірдің антропоцентризмнен айырмашылығы, постклассикалық философияның гиперантропоцентризмі адамға қатысты трансценденттік кез келген субъектілердің «өлуін» негіздейді, осылайша негізгі бағытын плюральды субъективтердің кеңістігіне береді. Адам шындықты іздеп немесе ашып қана қоймайды, оны өз бетінше жасайды, құрастырады. Постклассикалық философияда адам болмыстың пассивті ойлаушысы болуды тоқтатады, ол оны жобалап, оны белсенді түрде өзгертеді.

Постклассикалық философияның өзіндік ішкі интенсивті даму динамикасы болғандықтан, XIX ғасырдың аяғында, XX ғасырдың аяғында қалыптасқан оның семантикалық белгілері мүлдем басқа конфигурацияға ие болды. Олар радикалды болды. Постклассикалық философия өзінің дамуының соңғы кезеңінде дәстүрге күмән келтіріп, сыни тұрғыдан қарап қана қоймай, оның барлық мағыналары таусылған және қазіргі мәдени және өркениеттік жағдай үшін нәтижелі бола алмайды деп санап, толығымен жоққа шығарады.

Постклассикалық философияның дамуының соңғы кезеңі постмодернизм деп аталады. Ол туралы айтатын болсақ, оның тек классикадан ғана емес, сонымен қатар ерте постклассикадан да ерекшеленетін сипаттамалық ерекшеліктерін атап өтпеске болмайды.

Қазіргі заманғы және постмодерндік параметрлерге салыстырмалы талдау жасай отырып, постмодернизмнің көрнекті теоретигі Ихаб Хасан келесі маңызды айырмашылықтарды атап өтті:

– Трансценденталды және тіпті трансценденталды ойлау бағыты толығымен таза имманенция жоспарымен ауыстырылады. Барлық дерлік құбылыстарға түбегейлі автономия мәртебесі беріледі. Әлем, қоғам, адамдар кез келген сыртқы жағдайды қажет етпейтін өзін-өзі көбейтетін субъектілер ретінде түсініледі.

– Ойлаудың метафизикалық салмақтылығы антиметафизикалық иронияға айналады. Бұл субъектінің ешқандай кепіл, жоғары мағынасы, мақсаты жоқ деп танылмауынан көрінеді. Сондықтан кез келген нәрсеге ирониялық көзқараспен қарауға болады. Бұдан былай моральдық тыйымдар өз негізін жоғалтады. Қасиетті нәрселерді мазақ етуге болады, өйткені олар мүлде қасиетті емес. Ойлаудың ирониялық қатынасы тек ғылым саласына ғана емес, этика мен дінге, яғни тұтастай алғанда мәдениетке де әсер етеді.

– Семантика (мағына) онтологиясы риторика (тіл) онтологиясымен алмастырылады. Постмодернизмде постклассикалық философияның соңғы сатысы ретінде мағына құраушы диспозиция «не» емес, «қалай» болып табылады. Құбылыстардың кез келген маңызды астары жоққа шығарылғандықтан, зерттеушілердің назары құбылыстардың өзін-өзі көрсету әдістеріне аударылады.

– Процессуалдықты принципті процессуалдықпен ауыстыру. Шындық субстанция ретінде емес, адамдардың әлеммен, адамдардың бір-бірімен және әлемнің өзімен қарым-қатынасы, шексіз қарым-қатынасы ретінде түсініледі. Процессуалдық шындықтың табиғатын түсіну принципі ретінде адам өмірінің барлық салаларына ауысады. Бұқаралық мәдениет деңгейінде процессуалдық кез келген өндіруші, мейлі ол ғылым болсын, өнер болсын, өндіріс процесін шексіз серияға немесе өзіндік ұқсастыққа айналдырып, өз қызметінің түпкілікті өнімін бермеген кезде жүйелілік нысанын алады.

– Орталық құрылым орталықсыздандырылған ризомамен алмастырылады. Әлемде негізгі нүктелер, артықшылықты орындар, басымдық топостар жоқ. Әлемде бәрі бір-біріне тең және бәрі бірдей құнды. Ең жақсысы да жоқ, ең жаманы да жоқ. Мәдениетте элита мен бұқараны теңестіру, өнерде — жоғары мен төмен, дінде — қасиетті және арам, ғылымда — ақиқат пен жалғанды (жалған, кате) теңестіру бар.

«Постклассикалық философия» тарихи-философиялық процесті жіктеудің ыңғайлылығы үшін академиялық дәстүрде қабылданған өте шартты белгі екенін әрдайым есте ұстаған жөн.

Шын мәнінде, «постклассикалық философия» — бұл алуан түрлі және бір-біріне ұқсамайтын көптеген құбылыстарды қамтитын термин. Постклассикалық философияның барлық салаларын бір-бірімен біріктіретін бірден-бір нәрсе — философияның классикалық желісінен ажырау, сыни сипаттағы өткен мұраны қайта қараудың әртүрлі талпыныстары.

Қорытынды

Постклассикалық философияның пайда болуы мен дамуының таза хронологиялық кезеңі ХІХ ғасырдың аяғын қамтиды және жалпы алғанда, бүгінгі күнге дейін жалғасуда. Зерттеушілердің көпшілігі постклассикалық философияға келесі философиялық ағымдарды жатқызады: 1) өмір философиясы; 2) прагматизм; 3) психоанализ; 4) экзистенциализм; 5) структурализм; 6) постмодернизм.

1) Өмір философиясы — онтологиялық және әдіснамалық негіз ретінде өмірлік ұстанымды ұсынуға негізделген постклассикалық философиядағы бағыт. Шопенгауэр, Дильтей, Бергсон және Ницше кіретін бұл бағыттың философтары өз пайымдауларында адамды тек гносеологиялық (яғни, танушы) субъект ретінде қарастыру дәстүрінен алшақтайды. Олардың адам санасынан тыс «өмір» категориясын мойындауы, әр автордың ойының өзіндік ерекшелігімен бір тізбектік атаумен біріктіруге мүмкіндік береді.

Кейбір әдебиеттерде өмір философиясына арналған тарауларда Шпенглер, Зиммель және Клагес сияқты есімдерді кездестіруге болады. Бұл белгілі бір дәрежеде негізсіз емес. Дегенмен, қатаң түрде айтсақ, Шпенглер мәдениеттанушы, Зиммель әлеуметтанушы, ал Клагес психолог болды. Бірақ мәселе өмір философиясында. Сондықтан, олар өмір философиясының әсерін бастан кешірген, бірақ өздері бұл бағытты құруға және дамытуға аз үлес қосқан зерттеушілер болды десек, дұрысырақ болады.

Өмір философиясына сәйкес бірнеше негізгі теориялық мәселелерге, атап айтқанда трансцендентальды гносеологияны сынауға, гуманитарлық білімнің ерекшеліктерін анықтауға, тарихтың жаңа типологиялық үлгілерін тұжырымдауға үндеулерді бөліп көрсетуге болады. Өмір философиясының өнерге ерекше әсерін атап өткен жөн. Өмірдің иррационалды бастауларын қалпына келтіре отырып, бұл философия өнерді рационалды академияның шектеулі шеңберінен босатты, өнер қайраткерлерін шындықты көру мен түсінудің түбегейлі жаңа формаларын іздеуге және құруға шабыттандырды.

2) Прагматизм — постклассикалық философиядағы арнайы американдық бағыт. «Прагматизм» сөзі грек тілінен шыққан және «іс-әрекет» сәтін абсолютизациялау дегенді білдіреді.

Кейбір зерттеушілер прагматизм өмір философиясы мен позитивизм идеяларының синтезі деп есептейді. Басқа зерттеушілер прагматизм әлі де өзіндік ой ағымы деп санайды.

Прагматизм ешқашан біртекті, айқын көрсетілген ілім түрінде қалыптаспағанына қарамастан, онда бірқатар типологиялық жалпылама белгілерді ажыратуға болады. Олардың ішінде, ең алдымен, іс-әрекетке түбегейлі бағдар берілгендігі. Егер классикалық философия орталық категория ретінде «таным» ұғымымен, ал өмір философиясы (аты айтып тұрғандай) «өмір» ұғымымен жұмыс жасаса, прагматизм тек «әрекет» ұғымын енгізеді және оған сүйенеді.

Іс-әрекет, прагматизм бойынша, адам тәжірибесінің негізі болып табылады, ал тәжірибе біздің білімімізді ғана емес, сонымен қатар өмірімізді де негіздейтін барлық тәжірибе өрісін құрайды.

Жалпы алғанда, прагматизмнің өзінде догматикалық аксиомалардың нақты тұжырымдалған жүйесі жоқ. Ол негізінен өзіне қатысты түзету мен қайта құрудың айтарлықтай үлесін беретін бірқатар негізгі әдіснамалық тармақтардан тұрады. Прагматизмнің негізін қалаушылар — Пирс,

Джемс және Дьюи онтология мен этика саласына қатысты өздерінің философиялық идеяларын жасады, бірақ олардың мазмұны прагматизмге тікелей қатысты емес. Керісінше, прагматизм осы идеяларды құрудың әдісіне айналды, бірақ прагматизм олардың құрамын емес, құндылықтық бағдарын анықтады. Бұған көз жеткізу үшін Пирс, Джемс және Дьюидің шындықтың табиғаты мен мәні туралы көзқарастарын салыстыру жеткілікті. Пирс шындықты платоникалық жолмен идеалды және материалдық синтез ретінде қарастырды, Джемс адамның жеке санасы (ерік) жасаған дүниелердің шексіз санының болуын бекітті, Дьюи шындықты біздің аспаптық қызметіміздің құрылымы деп санады. Дегенмен, прагматизм авторларының көзқарастарындағы барлық мазмұндық айырмашылықтарға қарамастан, оларды прагматизм философиясының негізгі формуласы — «ақиқат — пайдалы нәрсе» деп көрсетілген практикалық бағыт біріктірді.

3) Психоанализ — австриялық ойшыл Зигмунд Фрейдтің идеяларының жиынтығына негізделген күрделі теория [8]. Көбінесе психоанализ терапевтік емдеу әдісі түрінде объективтендіру мен таратуды алды, дегенмен психоанализдің теориялық негіздерінің даму деңгейі оны постклассикалық философияның жетекші бағыттарының бірі ретінде жіктеуге мүмкіндік береді.

Психоанализдің негізгі мәні «бейсаналық» идеясы болып табылады. Психика және сана мәселелерімен айналысатын классикалық философиялық теориялар үшін адамның болмысы айқын және рефлексияға ашық болып көрінді. Алайда Фрейд адам психикасының құрылымында тікелей талдауға түбегейлі сәйкес келмейтін өлшем бар деп ұсынды. Фрейд бұл өлшемді «бейсаналық» деп атады, оны толыққанды өзін-өзі қамтамасыз ететін антитеза ретінде санаға қарсы қойды.

Постклассикалық философияның басқа салалары сияқты психоанализ өзінің мәні бойынша біртекті емес, көптеген теориялық, кейде түбегейлі өзгерістерге ұшырады. Фрейдтің көзі тірісінде оның шәкірті Карл Густав Юнг ұстазының негізгі ұстанымдарынан алшақтап, өзінің психоаналитикалық ілімін құрды.

Психоанализ шығармашылық элитаның назарынан шығып, бұқара арасында танымалдыққа ие болған жалғыз интеллектуалдық бағыт. XX ғасырдың басында Фрейдтің еңбектері көркем әдебиет ретінде оқылды. Бүгінгі таңда психоанализ мен Фрейдті тек жалқаулар естімеген. Олардың атақ-даңқтарының кеңдігі оларды түсінбеушіліктердің тереңдігіне тура пропорционал.

Психоанализ өзінің жоғары мамандандырылған пәндік мазмұнын жасаумен қатар, таза мәдени және антропологиялық концепцияларды құрудың әдіснамалық негізіне айналды. Өмір философиясы сияқты, психоанализ өнердің өзіндік санасына қатты әсер етті. Психоанализдің қоғамдық санада қалдырған ізінің маңыздылығына көз жеткізу үшін, шабыт алу үшін адамның ішкі санасына бет бұрған сюрреализм сияқты кескіндемедегі белгілі бағытты еске түсіру жеткілікті.

4) Экзистенциализм — постклассикалық философияның тағы бір өзіндік бағыты. Экзистенциализм өзінің танымалдылығын экзистенциализмді танымал етушілер мен теоретиктердің бірі Жан Поль Сартрдың журналистік қызметінің арқасында алды.

Бұл философиялық бағыттың орталығында классикалық философияда әрқашан қосалқы рөл берілген «болмыс» категориясы жатыр. Экзистенциализм «болмыс» категориясының құндылығын бекіткен философия, эссенциализмге идеологиялық оппозиция ретінде пайда болды.

Экзистенциализм — академиялық емес философиялық ілімдердің бірі. Ол өткеннің теориялық мұрасына сын көзбен қарап қана қоймай, адамнан алшақтаған абстрактылы психикалық құрылыстарға түсуді мүлде мағынасыз деп есептеп, оны батыл түрде жоққа шығарады.

Экзистенциалды философия өмірдің жалпы мағынасыздығын сезіну жағдайында қабылданған адамға ғана қызығушылық танытады. Егер психоанализде бастапқы ұстаным «бейсаналық» идеясы болса, онда экзистенциализмде мұндай ереже адамның қандай да бір мәні жоқ екендігі туралы идея болып табылады, ол оны қандай да бір жолмен анықтап, ақтайды. Адам еркін болу үшін жаратылған — бұл экзистенциализмнің негізгі тұжырымы. Адам өмірінің әр минутында оның салдары үшін жауапкершілікті өзіне ала отырып, кепілдіксіз таңдау жасауға мәжбүр болады.

5) Структурализм — XX ғасырдың екінші жартысындағы басым интеллектуалдық бағыт, сонымен қатар бірқатар зерттеушілер постклассикалық философия ағымдарына жатқызады.

Структурализм — кез келген объектіні (сәннен қоғамға дейін) құрылымдық ұйымның белгілі бір ережелеріне сәйкес жұмыс істейтін құрылымдық тұлға ретінде қарастыруды талап ететін идеологиялық және әдістемелік нұсқаулардың қатаң емес жиынтығы. Структурализмнің әдістемелік аппаратының қолдану аясы өте кең. Мысалы, структурализмнің негізгі теоретиктерінің бірі Клод Леви-Стросс антропология саласында зерттеулер жүргізді; көрнекті француз зиялысы Мишель Фуко бүкіл мәдениеттер тарихын зерттеуде структуралистік көзқарасты қолданды; тривиалды емес ойшыл

Жак Лакан психоанализдің құрылымдық ревизиясын жасады; лингвистикалық бағыттағы философ Ролан Барт тілдің іргелі құрылымдық талдауымен танымал болды.

Структурализмнің постклассикалық бағыты ең алдымен классикалық батыс философиясының дәстүрлі құндылықтарын қайта бағалауда көрінеді. Структуралистер «ақиқат», «субъект», «білім» және т.б. сияқты мызғымас ұғымдардың заңдылығына күмән келтірді. Егер бұрын мәдениет адамдар қызметінің нәтижесі ретінде, ал адамдар субъективті белсенділіктің тасымалдаушысы ретінде түсінілетін болса, онда құрылымдық оптиканың жақындауының бейнесі айтарлықтай өзгереді: мәдениет енді субъектілердің еркінен тәуелсіз белгі — символдық формация ретінде түсіндіріледі, оның құрылымының қызметі автономды болып табылады және адам осы формацияның құрылымдық ұйымының бірлік деңгейіне дейін төмендейді.

Субъект-объектілік тақырыпты теріске шығару структуралық рефлексияның басқа салаларында да байқалады: Леви-Стросс батыс қоғамының артықшылық жағдайын жоққа шығарады, алғашқы мәдениеттердегі қоғамның құрылымдық ұйымдастырылуындағы типологиялық ұқсастықтарды ашады; Барт мәтінді адам емес, тілдің семантикалық мағынасы деп санай отырып, «автордың өлімін» негіздейді; Фуко тарихты контингентті сингулярлық құрылым ретінде түсіндіреді, әр түрлі дәуірлердің жүйелік эпистемалары телеологизм логикасында немесе бір-біріне қатысты диалектикалық құрылыста емес екенін анықтайды.

Айта кету керек, структурализм авторларының ойлау эволюциясы қарқынды болды, бірнеше онжылдықтар, тіпті жылдардан кейін олардың көпшілігі сыни рефлексия жасап, өздерінің бастапқы болжамдарын қайта ойластырып, постструктуралист ретінде қайта дайындалды. Постструктурализм кейіннен постмодернизм деп аталатын тұжырымдамалар жиынтығын қалыптастырды.

б) Постмодернизм — постклассикалық философияның ең радикалды бағыты. Бұл ағымның ауқымы жаһандық мәдени жағдай деңгейіне дейін өсуде. Постмодернизм алуан түрлі, кейде тіпті бірін-бірі жоққа шығаратын көптеген концептуалды конструкцияларды біріктіреді. Постмодернизм осындай кең қоғамдық резонансқа ие болды, өйткені ол әуел бастан-ақ таза ғылыми зерттеулер шеңберінен шығып, жалпы мәдени, жалпы саяси негіздерді зерттеуге бет бұрды. Екінші дүниежүзілік соғыс интеллектуалды қоғамдастықтың қазіргі әлеуметтік процестерге ерекше назар аударуының себебі болды, ол постклассикалық философтардың Батыс Еуропа мәдениетінің дәстүрлі құндылықтарының девальвациясы туралы гипотезаларын дәлелдеді.

Постмодернизм бұрынғы мәдени дәстүрдің негізгі қағидаларына жай ғана күмән келтірмей, оларды негізсіз деп тани отырып, ашық түрде жоққа шығарады. Постмодернизм біздің заманымыздың күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайына қуатты интеллектуалдық реакцияға болды. Шындық бірқатар параметрлер бойынша түбегейлі өзгерді, сондықтан оларды сипаттаудың және түсіндірудің бұрынғы әдістері өзектілігін жоғалтты. Постмодернистер классикалық философияның концепцияларын өткір сынай отырып, қазіргі әлемде болып жатқан бірін-бірі толықтыратын процестерді түсінуге қолайлы жаңа позитивті концепцияларды жасауға ұмтылады.

Егер структурализм дәстүрлі категорияларды сыни қайта қарауды және қайта құруды тудырса, постмодернизм олардың «өлімін» ашық жариялайды. Постмодернизм теориясы ашық нигилистік принциптерге (құдайдың өлімі, автордың өлімі, субъектінің өлімі) негізделген. Дәл осылай түбегейлі теріске шығару, ойлау тәсілдері мен философияның бұрынғы әдістерінен толығымен бас тарту үшін қажет.

Жалпы, постмодернизм метанарративтердің құлдырау презумпциясынан, әлемді, адамды және оның әлемдегі орнын (христиан, марксизм, психоанализ) сипаттайтын жалпы теориялардан туындайды. Оның орнына, постмодернизм адамға қажетті мағыналардың құрылысын жағдаймен қамтамасыз ететін микронарративтерді құру стратегиясын ұсынады.

Постмодернизм философиясы 2 негізгі кезеңнен тұрады: Бодриардың еңбектерінде ұсынылған Модернді сынау кезеңі және Делездің еңбектерінде кездесетін дұрыс ойлаудың постмодернистік жаңа онтологиясы кезеңі.

Қазіргі зерттеушілер постмодернизмнің аяқталуы және неомодернизмнің, метамодернизмнің басталуы туралы айтқанына қарамастан, іс жүзінде постмодернизм қазіргі кездегі ең маңызды философия болып қала береді, оның әсері әлі толық зерттелген жоқ.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Шубарт В. Европа и душа Востока / В. Шубарт. — Пфуллинген, 1979. — 178 с.
- 2 Гегель Г.В.Ф. Об основании, членении и хронологии мировой истории / Г.В.Ф. Гегель. — Von J. Görres, 1830. — 89 с.
- 3 Кьеркегор С. Болезнь к смерти / С. Кьеркегор. — М., 1994. — 127 с.
- 4 Маркс К. Капитал / К. Маркс. — М., 1989. — С. 119.
- 5 Фрейд З. Автопортрет / З. Фрейд. — М., 2011. — С. 64.
- 6 Ницше Ф. По ту сторону добра и зла / Ф. Ницше. — М., 2011. — 118 с.

Б.И. Карипбаев, М.М. Манасова, С.С. Аубакирова

**Постклассическая философия XIX–XX веков:
поиск новых предметных смыслов**

В статье проанализированы основные направления постклассической философии XIX–XX вв., осуществляется попытка определения своеобразия и оригинальности этого философского дискурса. Авторами предложен системный взгляд на этот этап философии, развита мысль о том, что постклассическая философия ни в коей мере не отрицает достижений классического периода философии. Постклассическая философия, по мнению авторов, расширяет предметный горизонт классического философствования, отказываясь от чрезмерного рационализма и логоцентризма.

Ключевые слова: философия, предмет, жизнь, воля, культура, чувства, эмоции, постклассический дискурс, объект, субъект.

B.I. Karipbayev, M.M. Manassova, S.S. Aubakirova

**Postclassical Philosophy of the 19th and 20th centuries:
the search for new subject meanings**

This article analyzes the main trends of postclassical philosophy of the 19th and 20th centuries and attempts to determine the originality of this philosophical discourse. The article offers a systematic view of this stage of philosophy and develops the idea that postclassical philosophy in no way denies the achievements of the classical period of philosophy. Postclassical philosophy, according to the authors, expands the subject horizon of classical philosophizing, rejecting excessive rationalism and logocentrism.

Keywords: philosophy, subject, life, will, culture, feelings, emotions, postclassical discourse, object, subject.

References

- 1 Shubart, V. (1979). Evropa i dusha Vostoka [Europe and soul of the East]. Pfullingen [in Russian].
- 2 Gegel, G.V.F. (1830). Ob osnovanii, chlenenii i khronologii mirovoi istorii [On the foundation, division and chronology of world history]. Von J. Görres [in Russian].
- 3 Kerkegor, S. (1994). Bolezn k smerti [Illness to death]. Moscow [in Russian].
- 4 Marx, K. (1989). Kapital [Capital]. Moscow [in Russian].
- 5 Freid, Z. (2011). Avtoportret [Selfportrait]. Moscow [in Russian].
- 6 Nitshe, F. (2011). Po tu storonu dobra i zla [Beyond good and evil]. Moscow [in Russian].